

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK-209-ME-13/182

OSMAN KARABEGOVIĆ:

" SA MLADENOM NA KOZARI "

L E G E N D A

- 15 stranica kucanog teksta dobivenog iz Muzeja "Kozare" u Prijedoru 11. 6. 1976. godine
- SA DRŽAJ SJEĆANJA: Pripreme za dizanje oružanog ustanka i uloga članova partije u pripremama za ustanak na Kozari. O Mladenu Stojanoviću i njegovoj revolucionarnoj borbi; Stvaranje slobodne teritorije i akcije partizana Kozare.
- PERIOD : 1941. godina
- Original u Muzeju "Kozara" u Prijedoru a kopija u Arhivu Bosanske krajine.

Osman KARABEGOVIĆ:

14/11/41. Doc. krajine B. Luka
ADK-209-116-01/187

SA KL. DERKOM, NA KOZARI

Komunistička partija u Bosanskoj Krajini vršila je pripreme za oružanu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Ovim pripremama rukovodio je Oblasni komitet KPJ za Bosansku Krajinu u Banjoj Luci. Partijske organizacije u gradu i selu razvijale su aktivnost u pravcu priprema za borbu, za prikupljanje oružja i municije. Taj rad je bio razvijen i razgranat putem mreže vojnih povjerenika u svim bivšim srezovima u Bosanskoj Krajini.

Pred izbijanje rata između Sovjetskog Saveza i Njemačke, u junu 1941, članovi Oblasnog komiteta partije obilazili su partijske organizacije u nizu mjesta i gradova u Bosanskoj Krajini i orijentisali ih na ratne pripreme i što uspješnije obavljanje ovih priprema. Tih dana stigao je u Banja Luku član vojnog rukovodstva pri Pokrajinskom komitetu Bosne i Hercegovine Mahmud Bušatlija. On je održao sastanak sa grupom u kojoj su bili: Branko Babić, Osman Karabegović, Kasim Hadžić i Josip Mažar, koji su određeni u oblasno vojno rukovodstvo, posebno tijelo, pri Oblasnom komitetu za Bosansku Krajinu.

Do izbijanja rata između Sovjetskog saveza i Njemačke ni komunisti smo se mogli kretati i raditi. Međutim, poslije izbijanja ovoga rata, počelo je šire proganjanje i hapšenje komunista, pa je rad veoma težan i strogo ilegalan. Iako je od strane Partije bilo dato uputstvo da komunisti ne smiju dozvoliti da padnu u ruke neprijatelju i da se po mogućnosti predje na ilegalan način života i rada ipak je radi nebudnosti u Banja Luci jednoga dana bio uhapšen velik broj komunista. Koliko se sjećam bili su uhapšeni: Pavo Radan, Rahmija i Teufik Kadenić, Adolf Polgornik, Miron Mandrović, Dušanka Kovačević, Šefket Maglajlić, Ljubica Mrkonjić, Slobodan Uzelac,

Munib Čerimić, Stjepan Pavlić, Osman Karabegović i Ivica Tukerić. Hapšenja su se nastavljala, pa su u nekoliko dana uhapšeni i: Irfan Gvozdjar, Rizo Golalić, Hilmija Todorovac, Savo Lucar, Lenka Pucar, Jefto Malinović, Drago Lang, Nijaz Todorovac, Mara Gogić, Fajik Pašalić, Fatma Pašić, Dragica Barušić, Tonka Barušić, a prije ovih uhapšeni su Mado Ličina i Veljko Djordjević.

Uslijed ovako velikog broja pohapšenih komunistata došlo je do prekidanja veza sa partijskim organizacijama u drugim gradovima i mjestima. Nakon izvjesnog vremena, pod pritiskom javnog mnjenja u Banjoj Luci, bio je pušten jedan broj drugova među kojima i ja. Proveo sam u zatvoru u crnoj kući oko dvadesetak dana. Odmah smo se prebacili iz grada u sela oko Banje Luke. Tu nas je bilo nekoliko. Počeli smo raditi i razgovarati sa seljacima objašnjavajući im potrebu borbe protiv okupatora.

Među seljacima oko Banje Luke vlдалo je čudno raspoloženje. Oni su se čudili našem prisustvu. Neke od nas su ranije poznavali. Kod njih je vladao strah od neprijatelja, jer se u Banjoj Luci u to vrijeme skoncentrisala velika snaga njemačke fašističke vojske. Seljaci su nam govorili: "Kako ćemo mi izaći na kraj ako bi se borili sa ovakvom silom". Oni nisu vjerovali u realnost naše borbe. Ubrzo smo uhvatili vezu sa drugovima iz Banje Luke od kojih smo ja i Josip Nažar-Šeša dobili uputstva da krenemo ka Ključu, Bosanskom Petrovcu, Drvaru, Sanskom Mostu i Prijederu i da u ovim mjestima sa drugovima stvorimo vojna rukovodstva, sa zadatkom da odmah počnemo borbu sa neprijateljem. Prije toga smo čuli da naši drugovi u Hercegovini vode žestoke borbe sa neprijateljem.

Stigli smo u Ključ. Ovdje smo se našli sa Safetom Filipovićem i Radenkom Stojnićem, koji je bio učitelj u ovom kraju. Dogovor sa drugovima prekinula je ubrzo ključka policija i ustaše, pa smo morali da napustimo Ključ. Filipović i Stojnić su poslije našeg

odlaska bili uhapšeni. Mi smo krenuli u Posanski Petrovac. Stigli smo pred veče. Morali smo ući u grad, jer druge veze nismo imali. Povezali smo se sa drugovima iz Petrovca i okoline preko porodice Kreca. Ovdje smo obavili potrebne razgovore. Na ovim sastancima su bili: Ilija Došen, Zdravko Čelar, Nikica Pavlić, koji je došao iz Banje Luke i još neki. Takođe smo obavili razgovore i sa drugovima iz Drvara. Tamo je tada bio Ljubo Babić. Odatle smo krenuli za Prijedor zaobišavši Sanski Most, jer tamo nismo imali vezu.

Iz Posanskog Petrovca smo poslali čovjeka u Prijedor Velji Stojniću, koji je ovdje bio vojni povjerenik za srez. Ugovorili smo preko ovoga čovjeka, čini mi se da se zvao Java, gdje ćemo se sastati sa Veljom Stojnićem. Međutim, to nije uspjelo, pa smo sami morali uspostaviti vezu u Prijedoru. To je bilo rizično, jer su za nama isdate potjernice od strane ustaške vlasti, pa smo u Prijedoru mogli biti otkriveni i uhapšeni. Drugog izlaza nije bilo i sami smo se uputili u Prijedor.

Ipak, sreća nam se nasmejala. Prelazeći most preko Sane pred nama se pojavila, sasvim slučajno, sestra Velje Stojnića, Radmila Stojnić, kojoj sam dao znak da nas vodi negdje, da se sklonimo. Ona se snašla i pošla je pred nama, te nas dovela do stana Stojnića. Poslije smo se prebacili u kuću Duška Erkovića. Kasnije su nas smjestili u drugu kuću gdje smo prenoćili. Poslije sam doznao da je to bila kuća Nevenke Antonijević-Pucar.

Ovdje je došao i Miloš Šiljegović, učitelj iz Medjuvodja, koji je govorio o ratnim pripremama na dubičkom srezu. Sav je bio obuzet ovim radom. Tu su nas Prijedorčani, komunisti, dobro pazili, hranili i čuvali. Morali smo hodati na koljenima po sobi, kako se kroz prozor ne bi primjetilo, jer je preko puta

bila kuća u kojoj je stanovao ustaški funkcioner Miro Mišković, rodom iz Prijedora. Zato smo morali biti posebno oprezni.

Za kratko vrijeme bili smo obavješteni da je stigao i Djuro Pucar-Stari u Prijedor, te da treba ja, Šeša i Miloš da idemo na sastanak u selo Orlovcu sa drugovima koji će doći iz Kozare. Ja i Šeša, na putu do Prijedora, bili smo premoreni, jer smo put prepješačili zaobilazeći žandarmerijske kasarne i prelazeći mnogo kilometara na dan, ali smo bili izdržljivi, a uporedo sa tim, nošeni smo željom da što uspješnije izvršimo zadatak. Eto, od tada počinju moje veze sa partizanima sa Kozare i sa Kozarčanima.

U početku ovih ratnih priprema nisam pomislio da ću otići na Kozaru, ali je takva odluka donesena na sastanku u Orlovcima. Na sastanku u Orlovcima, noću 25. jula 1941, bili su: Djuro Pucar-Stari, Mladen Stojanović, Veljo Stojnić, Mičo Jurlan, Josip Mažur-Šeša, Ale Terzić, Drago Lukić, Miloš Biljegović, Ivica-Ratko Marušić i Osman Karabegović. Mislim da su bili i još neki ali se njihovih imena ne sjećam. Znam da su Milan Kitonjić i Rade Bašić držali stražu. Do tada sam čuo za dr Mladena Stojanovića, ali ga nisam poznao.

Na sastanku je analizirana situacija kao i stanje oružja i municije, te izvršen raspored ljudi. Josip Mažur-Šeša otišao je u Lješljane sa Mičom Jurlanom, da tamo organizuje dizanje ustanaka i borbu, Ale Terzić u Bosansku Krupu, Miloš Biljegović na bosansko-dubički srez, a Mladen i ja određeni smo da u Kozari i oko Kozare sa komunistima iz ovoga kraja i Prijedora organizujemo narod u borbu protiv okupatora. Veljo Stojnić trebalo je da uspostavi vezu sa Drvarom ali to nije odmah uspio, već je kasnije, kada je dignut ustanak na Kozari, krenuo za Drvar. Bilo je, također, na ovome sastanku ukazano da je potrebno vratiti nepres-

tano diverzantske akcije, a posebno da je potrebno rušiti mostove kao i direktnom diversijom u rudniku Ljubiji onemogućiti izvoz željezne rude u Njemačku. Zatim da se napadaju žandarmerijske stanice, da se pruža otpor neprijatelju kada se uputi u sela radi pljačke i nasilja.

Mi nismo imali jasnu predstavu o tome kako će sve to izgledati i kako to treba organizovati. Znali smo da je narod ogorčen na postupke i nasilja ustaša i okupatora i da je spreman na borbu, ali kako sve to treba provesti i organizovati, bilo je neizvjesno. Među nama nije bilo profesionalnih vojnika. Svi smo takoreći bili u tome neiskusni.

Djuro Pucar-Stari sa sastanka u Orlovcima vratio se u Banju Luku. On je kao sekretar Oblasnog komiteta KPJ ilegalno radio u Banjoj Luci i održavao veze sa partijskim organizacijama u Bosanskoj Krajini, kao i veze sa Pokrajinskim komitetom u Sarajevu.

Kada smo te noći, poslije sastanka u Orlovcima, krenuli za Kozaru vladalo je nevrjeme. poticali smo se idući po raskvašenom i blatnjavom putu. Svjetla su nedaleko u Prijedoru svjetlucala. Za mene je sve bilo neobično. Našao sam se u nepoznatoj sredini. Za Mladena sam čuo, ali ga nisam poznao. Trebalo je sa njim stvoriti prijateljstvo, jer je naša sudbina povezana. Poznao sam iz partijskog rada samo Bledodana Marjanovića i još neke drugove, ali šireg poznanstva nisam imao. Otišli smo u selo Palančište. To je bilo prvo mjesto našeg okupljanja. Od tada smo ja i Mladen skoro uvijek zajedno. Počeli su se ljudi oko nas okupljati. Mladena su dobro znali i u njega su imali povjerenje, jer je on ovdje, posebno kao ljekar, djelovao. Bio je iz ugledne srpske porodice Stojanovića iz Prijedora. Imao je revolucionarnu prošlost. Bio je borac protiv austrijske monarhije, dobrovoljac

u srpskaj vojsci. Poznat je prije rata kao ugledan i progresivan čovjek i kao ljekar koji se svakome našao u nevolji, a nije tražio naplatu za uslugu. Taj ugled Kladena u narodu, njegova borbenost i principijelnost, njegova čvrsta odanost našoj stvari i našoj Partiji ogromno su doprinjeli u prvim danima da narodu postane jasna naša politika otpora okupatoru, naša politika bratstva i jedinstva, jer je Kladen to uvjerljivim riječima objašnjavao. Nama je to pomoglo da brže dodjemo u kontakt sa narodom, da steknemo njegovo povjerenje i da stvaramo prijateljstvo i drugarstvo. U ovim danima sela su živjela u velikom uzbuđenju i neizvjesnosti. Ustaše i okupator počeli su vršiti teror, ubijati i hapsiti u selima i u gradu. Narod je počeo da shvata da je riječ o - biti ili ne biti, da su došli crni dani. Vladala je napetost i naelektriziranost. Narod sela Podkozarja borio se protiv Turaka kroz rasne bune, odupirao se austrijskoj vlasti i protivnarodnim režimima u staroj Jugoslaviji. On nije mogao da se pomiri da robuje okupatoru.

Ja sam se u te prve dane instinktivno mnogo vezao uz Kladena, jer je to bio jedini put da se šire povežem sa narodom. U početku se vodio razgovor sa seljacima, ispitivali su na razne načine naročito stariji ljudi: šta mi hoćemo, kako se možemo boriti protiv ovakve sile goloruki, da je to što mi radimo rat sa državnom silom, a posebno sa tuđinskom. Razgovor su vodili u grupama i n vodili ih na to da li je sve to moguće i realno. Tu sam osjetio kolike su ovi ljudi realni i osbiljni. Njih se lakom propagandom nije moglo privoleti za našu stvar. Njima otvoreno treba sve reći i razjasniti im da nema druge alternative borbi, nego ropstva i uništenje. K meni su se ipak svidjeli njihovi nastupi, njihovo oprezno ispitivanje, šta može iz ovoga svega proizići, iako je tu bila izvjesna doza straha pa i oportunizma.

I bili su zaista realni. Riječ je zaista o teškoj i mučnoj borbi koja će trajati godinama, iako to tada nismo znali. I mi komunisti maštali smo o borbi i mislili da će brzo fašistička Njemačka i Hitler biti uništeni od strane Sovjetske armije. Mislili smo da će se borba završiti za nekoliko mjeseci, ali smo postepeno saznavali da je borba mnogo neravnija nego što smo zamišljali, da je mnogo krvavija i duža.

Mladen je imao velikog smisla za razgovor sa seljacima. On je u diskusijama o ozbiljnim stvarima bio vedar i raspoložen. Svaka njegova riječ bodrila je ljude. Svaka riječ je govorila o snazi naroda kada je odlučan, složen i kada je svjestan zašto se bori. Mladen je govorio jasno i otvoreno da je jedini izlaz u otporu porobljivačima i izdajnicima i to oružjem. On je stalno podvlačio da mi moramo biti jedin tveni, disciplinovani, hrabri, jer se vodi borba protiv jakog i opasnog neprijatelja. To je jedini izlaz bez obzira na žrtve. Ili ćemo biti njemački robovi ili slobodni ljudi, zavisi od nas, govorio je Mladen. Evo i ja sam, govorio je, ostavio svoje ljekarske stvari i prihvatio se puške i noža. Činilo mi se da iz njega govori onaj Mladen iz mladih dana - iz borbe protiv Austro-ugarske, kada je bio dobrovoljac i kada je svoja uvjerenja potvrđivao u tamicama austro-ugarske. Bio je veoma strpljiv, blagorodan i nasmijan u svim razgovorima. Jednom je rekao grupi seljaka: "Idite kući, vadite puške odande gdje ste ih sakopali i podmazujte ih, to je sada najvažniji zadatak." Bile su to riječi koje su imale veliku snagu i djejtvo, jer ih je govorio njihov čovjek, njima blizak i drag. I još nešto treba reći što je krasilo ovoga velikog čovjeka.

Iako sa takvim ugledom, on se nikada nije ponašao da bi se moglo shvatiti da je on nekakva posebna ljudska vrijednost.

bilo, što se tiče oružja, veoma skromno. Međutim, neprijatelj se počeo plašiti partizana, a u straha su uvijek velike oči.

Ustankom nareda, naoružanim vilama, sjekirama, roguljama i sa nešto pušaka stvoren je front i slobodna teritorija. Ali je ona bila uslijed nedostatka oružja i veoma rasredjenih snagana teško branjena, no ipak je postojala izvjesno vrijeme. Za to vrijeme mi smo se orijentisali na stvaranje prve vojne jedinice. Nastojali smo da malobrojno oružje bude u rukama najsvjesnijih boraca, koji su spremni da vode borbu i van svog sela i dalje od svoje kuće. Brzo se učvršćivala disciplina i grupa je bila svakim danom sve borbenija i čvršća. Mi to još nismo svaki ni čestom ni odredom. Odred smo osnovali kasnije na sastanku svih rukovodilaca grupa sa srezova prijedorskog, bosansko-novskog, i bosansko-dubičkog, koji je održan 15. avgusta 1941. u Knežici.

Moram napomenuti da je sve to u početku bilo veoma skromno, sve je to prema snazi neprijatelja izgledalo maleno. Bilo je u početku i prigovora pojedinaca da se mi tobože sa takvom silom ne možemo boriti, ali su ti glasovi bili rijetki.

U međuvremenu i radi povezivanja naših snaga, radi podizanja morala u narodu, organizovali smo odlasak naše jedinice iz ovih krajeva, sa fronta iznad Prijedora, do Čoše, koji se sa svojom grupom nalasio prema Lješljanima. Trebalo je da se sa nji dogovorimo o daljnjim akcijama. Krenuli smo i ja i Kloden. Otišli smo organizovano i sa zastavom, kao prava vojska. To je imalo pozitivnog odnosa na raspoloženje naroda, jer smo držali sastanke i zborove i govorili o ciljevima naše borbe.

Međutim, sve ovo smo poslije, kada smo se vratili ka Prijedoru, skupo platili. Neprijatelj je, izgleda, saznao za naš odlasak, da su naši položaji branjeni sa malo ljudi, pa je jakim snagama, ostatak naših snaga prisilio da se povuku u Kossru. I baš kada smo stigli od Čoše vidjeli smo da sela gore i da se

narod povlači prema Kozari. Neprijatelj je u isto vrijeme organizovao napad i na dubičku, kostajničku i novaku oslobođenu teritoriju, pa smo tako bili prisiljeni da se povučemo iz sela u šumu, u Kozaru. Frontalnim načinom vođenja borbe i odbrane slobodne teritorije, nared i borci živjeli su u iluziji da smo konačno oslobodili ova sela. Otuda nisu mogli odmah da shvate opravdanost našega povlačenja u Kozaru. Izgledalo im je da ih napuštamo, da ih ostavljamo na milost neprijatelju. Nastalo je razočaranje u narodu i mučna situacija. Mi smo se odmah dogovorili da se sve naoružano ljudstvo povuče u Kozaru i da se tamo ponovo organizuje, te da kao partizanske grupe na partizanski način nastavimo i vodimo dalje borbu. Čak su i neki naši drugovi smatrali da je ovo što mi radimo, što se povlačimo u Kozaru, neka vrsta izdaje, ali smo to energično proveli, jer drugoga puta nije bilo, ako nećemo da izgubimo sve ono što smo do tada stvorili, a to je oružane grupe partizana koje treba na drugi način da produže borbu protiv neprijatelja, jer je borba tek otpočela. I tako smo se u Kozari organizovali na dva mjesta u dvije grupe. Jedna grupa sa mnogim mladencima krenula je u Kozaru iznad Vitlovske, a kasnije prešla na mjesto Projsu, dok je druga grupa sa Ivicom Marušićem-Ratkom, Markom Zgonjaninom i Rankom Lipkom otišla na Karan. Kasnije je i još jedna grupa došla u Kozaru. Tako je, eto, počela prva partizanska organizacija i borba na Kozari, koja se kao oblik i način borbe u te dane, kada smo oskudjevali u oružju, i kada je neprijatelj bio veoma jak, pokazala kao jedina moguća i jedino uspješna.

Mi smo sa takvim idejama i planovima i došli na Kozaru. Mi smo to u početku i zanijeljali, ali ogroman gnjev naroda protiv ustaškog terora doveo je do širokog pokreta masa i nametnuo nam frontalni način borbe, koji je morao kratko trajati. Mi smo

čak u te dane morali ozbiljno odvrćati pokret seljaka naoružanih sjekirama, roguljama i sa nešto pušaka da ne idu na namjeravani napad na neprijateljsko uporište u Prijedoru. Sve bi to dovelo do ogromnih žrtava, a ne bismo ništa postigli. Navodim to samo zato da bih pokazao kakvo je tada shvatanje borbe bilo i kakvo je bilo političko raspoloženje naroda. Ljudi su bili u posebnoj psihози. Oni su bili razjareni. Oni nisu još razmišljali da mi prema neprijatelju predstavljamo malu oružanu snagu. Njih je nosila mržnja prema neprijatelju u tim i takvim akcijama, bez obzira na naoružanje i moguće žrtve.

Razumljivo je, onda, da ovakva naša buduća orijentacija u borbi i povlačenje iz sela u šumu, nedržanje fronta, izvođenje akcija ondje gdje se neprijatelj najmanje nada, nije mogla odmah da se razumije i shvati. Narod je uslijed takvog toka stvari shvatio da ga mi napuštamo, da smo ga izdali, da smo otišli u šumu da spasimo svoje glave, da njega ostavimo na cjedilu na milost i nemilost neprijatelju, da bude masakriran, da mu pogore kuće i ognjišta. Zato je poslije povlačenja u Kozaru trebale narodu sve to objasniti i vratiti mu vjeru u nas i našu borbu. To nije išlo brzo i lako. Trebalo je vrsena da se narod okrijepi od udara koga mu je neprijatelj nanio. Zato smo morali da idemo ponovo u sela, da držimo smotre boraca, da pred narodom vršimo zakletve boraca. Koliko se sjećam, već drugom polovinom septembra 1941. izvršena je zakletva 1. i 2. čete u Klječanici ispod Vitlovske, oko 25. septembra održan je narodni zbor u Pastirevu, na kome je položena zakletva 3. čete koja se nalazila na ovom području.

U prvim danima bilo je i straha i demoralizacije. Bilo ih je koji su isticali bijele zastave kao znak pokoravanja neprijatelju i odustajanja od borbe. Došli su do izrasa špekulantski i demoralizirani elementi seoskih trgovaca i zeleniša, koji su ni

slili samo na svoje interese, ali sve to nije dugo trajalo. Porod uspostavljanja ponovnih veza sa narodom, jer je svaki borac i partizan u Kozari tih dana bio još i politički agitator našeg pokreta, mi smo vratili vjeru naroda u našu borbu. Partizani smo ponovo zaštitnici naroda od ustaških zločinaca, počeli ponovo nanositi ozbiljne udarce neprijatelju i to ondje gdje se on nije nadao.

Počele su ponovo akcije partizana Kozare. Javio se glas naoružanih boraca. Narod je vidjeo da oni nisu ni pobjegli ni uništeni. Partizani su se počeli pokazivati. Slijedile su akcije na Draksenić, na željezničku stanicu Svodna, na Gornje Podgrade, na Mrakovicu, Turjak i niz drugih manjih akcija gdje je ubijeno, ranjeno i zarobljeno više neprijateljskih vojnika, a njihove posade i uporišta uništena. Na taj način, pred kraj 1941, i to mnogo efikasnije bila je obesbjedjena slobodna teritorija, jer se neprijatelj nije smio zadržavati u selima. On je pod pritiskom naših snaga, iako još malobrojnih, ali efikasnije upotrebljenih pobjegao u gradove. Tako smo ponovo vratili vjeru naroda u borbu i borcu i efikasnije ga zaštitili od neprijatelja.

U šumi smo bili bez hrane, bez dovoljno odjela i drugoga što je bilo neophodno za život. Morali smo se spuštati u sela Lanovite, Distrate i okolna sela, gdje smo nabavljali hranu. Na sve ovo nismo bili navikli. Prijedorska partijska organizacija pružila nam je tada avestranu pomoć. Dala nam je odjela, rublje, a češće i hranu. Sve što smo dobijali dijelili smo. Mladen često za sebe nije uzimao. Sve je to bilo potrebno da se priviknemo na partizanski način života.

Zaista svi ti mladi ljudi bili su spremni na sve. Ništa im nije bilo teško. Ti seoski sinovi Podkozarja ulijevali su veliku nadu. Oni kao da su u Kozari bili na svome tlu. Njima to nije iz-

gledalo tako neobično kao nana koji smo došli iz grada. Oni su osjećali da je Kozara njihova zaštitnica, a i odskočna pozicija odakle mogu uspješno tući neprijatelja. Ja sam to vidjeo u svim njihovim postupcima, u izrazu njihovog lica i očiju u osudi onih koji su govorili da je borba izgubljena.

Spomenuo bih ovdje još dva događaja iz prvih dana ustanka. U oba događaja Mladenova odvažnost i srčanost usjekli su mi se u pamet. Trebalo je da formiramo prvu vojnu jedinicu na Palančičtu. Dotle je svako pušku koju je donio od kuće smatrao svojom svojinom. Među takvima je bilo i nedisciplinovanih, a i onih koji se nisu odvajali od svojih sela i kuća i koji nisu podnosili disciplinu. Trebalo je jednoga dana puške uzeti od takvih i dati ih borcima koji su bili spremniji na borbu i koji su bili politički zreliji i čvršći. Taj posao je mogao da obavi samo Mladen. I on je to zaista uz brojne otpore proveo. Mi smo posmatrali dramatične trenutke u kojima je Mladen bio glavni junak.

Drugi slučaj je bio kada je uhvaćen na cesti Musliman, cestar, rodom iz Kozarca. Za njega su neki tvrdili da je špijun i da ga treba strijeljati. Razvila se živa diskusija kakav treba da bude naš odnos prema Muslimanu. Mladen je i ovdje pokazao idejnu i političku snagu i čvrstinu. On nije popustio pod pritiskom. On je energično tražio da se cestar pusti kući i da mu niko ne smije ništa našao učiniti, bez obzira na to kakav je čovjek. Mladen je u ovom slučaju bio dalekovidan. On je time razbio snoge susnje u naš pokret koje su postojale tada kod Muslimana pod uticajem ustaške propagande. On je tih dana održavao prijateljske veze sa uglednim domaćinima u muslimanskim selima i sa domobranskim oficirima. On se sa njima sastajao. On je znao da sa njima vodi razgovore i da stvara prijateljstvo. Sve je to djelovalo da se Muslimani u tim krajevima nisu masovno okrenuli protiv našeg

pokreta. Bilo je pojedinaca i grupa, ali masovno neprijatelj nije uspio da okrene Muslimane protiv nas.

Svi smo zajedno sa Mladenom i borbama ustrajno objašnjavali potrebu pridobijanja poštenih Muslimana i Hrvata za naš pokret i u naše redove. Noću uz vatru u barakama na Kozari vodila se i žučna diskusija o tome, kome se treba svetiti za ustaške zločine - da li nevinom muslimanskom i hrvatskom svijetu ili treba kažnjavati zločince koji vrše zločine. Brzo su ti mladi seoski momci ehvatili politiku naše Partije, jer je ona humana i čovječna, jer je ona išla na bratsku slogu naših naroda, jer je pokazivala na pravog krivca naše tragedije i našeg međusobnog sukobljavanja, na fašističkog okupatora. Ja mislim da je to plodno sjeme bratstva koje je posijano u prvim oružanim grupama u Kozari, da se ono oplodilo u visokoj političkoj svijesti i bratstvu kozarskih partizana u brigadama, odredima i divizionima iz ovih krajeva koje su prošle skoro kroz sve krajeve naše zemlje uništavajući neprijatelja i šireći bratstvo i jedinstvo naroda naše zemlje. Ono se izrazilo i u tome što su kozarski partizani bili tako vatreni borci za bratstvo naših naroda, što su bili beskompromisni u borbi protiv izdajnika, četnika i ustaša.

Nared Kozare pretrpio je mnogo u ovoj borbi. Ali treba ovdje istaći da je on u svim pa i u najtežim danima revolucije ostao vjeran njoj i idejama naše Partije. On se nikada nije kolebao. Uvijek je bio postojan, a uz sve to radostan i raspjevan. On nikada u revoluciji nije izgubio životnu vedrinu, koja krase ljude ovoga kraja, humor i smijeh. Kozarski borci su širom krajine i gdje god su dolazili bili poznati po svojoj vedrom raspoloženju, po pjesmi i kolu. Sve je to učinilo da su moje uspomene na ljude i događaje sa Kozare neizbrisive. Sve je to doprinijelo...

prinjele da su mi Kozara i njeni ljudi postali bliski i dragi kao moj rodni kraj. Uostalom, mnogi su me - neki ozbiljno, a neki u šali - smatrali Kozarčaninom, da sam rođen u Kozari odakle je moja pokojna majka. To mi nije smetalo, jer sam se zaista saživio sa ovim ljudima.

Tu na Kozari sa kozarackim partizanima i narodom bio sam pred kraj 1941. Živio sam pod svojim pravim imenom, iako je na nekim krajevima zbog opravdane budnosti bilo potrebno mijenjati ime. Intimno rečeno, osbirom na politiku buržoaskih partija u bivšoj Jugoslaviji, koje su išle na zavadjanje Srba, Hrvata i Muslimana, nije baš u početku bile jednostavno i lako. Ali mislim da je bilo dobro što sam pod pravim imenom nastupao među srpskim narodom. Smatram da je na Kozari to bilo korisno i da je imale pozitivno dještvo u pogledu pravilnog razvijanja međusobnih odnosa između Srba, Hrvata i Muslimana. I tina, nisam ja sam bio. Bilo je još drugova, komunisti Muslimana, iz Prijedora, Bosanskog Novog, Bosanske Dubice i drugih mjesta. Mislim da je srpski narod na Kozari to vrlo dobre primio pa sam se sa ostalima osjećao u vrlo dobroj iz drugarskoj sredini. Otuda smatram da na Kozari nije bilo ni potrebe mijenjati ime, jer je narod Kozare gledao ljude prema njihovoj borbi i odanosti zajedničkoj stvari, odanosti revoluciji.

Do oktobra 1941. mi smo se na Kozari već bili dobre organizacione konsolidovali pa je Wladen, kao komandant odreda, bio naročito raspoložen da se izvrši akcija na neprijateljsko uporište u Gornjim Podgradcima. On je prikupljao obavještenja i informacije o neprijatelju, dolazili su ljudi iz ovoga kraja i iz Bosanske Gradiške, pružali informacije. Baš u to vrijeme dobio sam naredjenje da krenem na savjetovanje na Romaniju. Otišao sam tada sa Kozare.

